

ACC. N:R M. 14045: 1-5.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Kyckelbo, Ernst Landegren, Diö*
Härad: *Albo* Berättare: _____
Socken: *Stenbichull* Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: *1954* Född år _____ i _____

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Begravning. s. 1-5.

LUF 70.

Anteckningen från Sångskolan
av Kyrkostyrelsen S. Järnsten, Diö.
M. 14045: 1.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning
vid Lunds universitet

Dödsfall och begravning.

När någon avlidit skulle dödsfallet genast anmälas till prästen i församlingen. Därefter drog man vita gardiner för fönstren och vita lakan upphängdes i det rum, där den döde lå. Bruket med vita lakan har numera upphört. Istället brukar man i likrummet sätta enbuskar och blommor. Det var vanligt att lägga en sax och en psalmbok på den dödes bröst, för att han inte "skulle gå igen". Stålet ansågs skydda mot onda makter. Hade någon ett lyte ~~ett lyte~~ ansågs det tjänligt att låta honom dricka av det vatten med vilket den döde hade tvättats.

Sedan anmodades byns snickare att komma och taga mått på den döde för att göra en kista. Svepningen utfördes av en därtill kunnig och allmänt anlitaad kvinna. Vanligen skulle brudskjortan därtill användas, vilken sparats för detta ändamål. Var det en ung flicka som var död, kläddes hon som brud. Det ansågs nyttigt och hälsosamt för unga människor att se lik. En havande kvinna borde dock inte göra det, då lyte kunde uppkomma. I likrummet hålls ~~vaknatt~~ vaknatt för att intet oknytt skulle komma vid den dödde och han "gå igen". I kistan lades också en liten flaska brännvin samt, om det var en man, hans tobakspipa. Att "kläda landsvägen där liktåget skulle draga fram var och

är allfort vanligt. Hackat granris lägges i olika mönster på vägen mitt framför varje lägenhet. Ehuru ursprunget till den seden torde vara att binda den döde, så att han inte kunde "gå igen" (granriset tänktes sticka hans fötter) vet allmogen ingenting härom, utan menar detta vara en hyllning för den döde. Utanför sorgehuset brukar man också av granar uppsätta en likgård, i vilken kistan begravningsdagen ställes. Längs vägen från sorgehuset uppsattes granar med brutna toppar. Toppningen av dem har symbolisk betydelse och minner om att livet brutits. Sedan dödsfallet anmälts skedde själaringning. Denna verkställde

Anteckningen ställs ut

Anteckningen hos "risa" i sorgehuset eller sedan i kyrkan

Sedan med vatten och granris till kistan

des förr i tiden av folk från den avlidnes by. Först klämtades nio slag med storklockan om det var en man och om det var en kvinna nio slag med lillklockan. Stor social skillnad gjorde sig här gällande. Detta var också förutsatt i 1686 års kyrkolag, där häsyn skulle tagas till "vars och ens stånd". På sina håll famns ej själaringning för de fattige. Eftersom denna var belagd med avgift kunde det hända att fattigdomen var så stor, att någon ringning inte kunde ske. Var det en rik man eller en ståndsperson ringdes längre, ända till en halvtimme, eftersom ju längre man ringde "dess hederligare lik". Var det ett barn eller en torpare, var ringningen mycket kort. Enligt folkets tro hade denna själaringning avgörande betydelse för den avlidne.

Graven grävdes förr av anhöriga på den plats på kyrkogården, som tillhörde byn. Ingen särskild linje eller ordning följdes. På begravningsdagen skulle "liket" läsas ut". Kunde inte prästen komma, skedde det vanligen av någon i orten ansedd lekman, ofta klockaren eller också någon annan för fromhet ansedd. Eftersom detta vanligen skede ute på v^dbacken där kistan placerats, kallades han "vekastapäst". Då man "besåg" liket yppade sig vanligen ett tillfälle för gissningar och skrock. Man trodde sig kunna utläsa vem som nästa gång skulle dö i släkten genom att geakt på likets utseende. (Om likets huvud lutade åt höger eller vänster) Man trodde sig kunna räkna ut det genom att ge akt på den som sist trädde ut ur sorgehuset vid färden till kyrkan. Vilka förhoppningar man hade om den dödes själstillstånd, kunde man utröna genom att noga lyssna till klockornas klang vid begravningen.

I äldre tider skedde jordfästningen alltid före högmässan på söndagen eller högtidsdagen. Ännu i början på 1800-talet var jordfästning vid annat tillfälle mycket ovanlig. På 1870-talet ~~ink~~ let skedde en förändring rum och det motsatta inträffade. De bättre och rikare ville gärna ha begravning på en vardag. Även här manifesterade sig den sociala rangskalan.

Var det ~~en~~ hederligare ett "hederligare lik" blev det stor begravningsståt och kistan bars ända fram i koret där jordfästningen ägde rum. "Sämre lik" begrovs direkt ute på kyrkogården. Själv mördare och brottslingar fördes till kyrkogården på kvällen och lyftes över muren. De fick inte bäras genom grindarna. De nedsattes under enkla ceremonier i en grav på norra delen av kyrkogården, som av ålder ansetts som mindervärdig. Ingen ringning förekom. I graven placerades kistan i österväster, så att huvudet var riktat mot öster. Omedelbart efter jordfästningen sköptes graven igen av anhöriga.

Som jordfästningen i regel ägde rum på söndagen och före högmässan, stannade begravningsfolket över högmässan. Det var sed att de sörjande blev sittande i bänken under textläsning och trosbekännelse denna och de närmaste söndagarna. Efter predikan höll prästen förr också likpredikan jämte s.k. personalia, då den avlidnes levnad beskrevs. Efter högmässan vidtog begravningsmiddagen i sorgehuset. Var det en "finare begravning kunde kalaset räcka i tre dagar. Även här var ständsindelningen nogsamt iakttagen. Rangordningen var denna: Präst, klockare, kyrkovärdar, nämndemän, bönder och ogifta. På andra och tredje dagen var det de fattigas, torparnas och hjonens dag. Lutfisk och bruna bönor med fläsk tillhörde de ovillkorliga ingredienserna i begravningskalasets matordning. Mororna hade med sig förningar bestående av allehanda bakverk, puddingar, bakelser, och olika slags konfekt. De förde sedan med sig hem i knyten och senare i papperspåsar smakbitar av de olika rätterna.

Vid större begravningar prestaverades. Tvenne personer skulle då gå framför kistan hållande varsin florbhängda svartfärgade stav, i övre ändan försedd med en rosett av svart tyll. De som prestaverade skulle vara den avlidnes utvalda vänner och förtrogna. Förr i tiden ankom det på sorgehuset att anskaffa dessa stavar, numera håller kyrkan sådana. De prestaverande ställ

de

-de sig under jordfästningsakten på var sin sida om kistan i koret. Ett på senare tid inkommet bruk att sätta fram stolar för dem är en nymodighet. Efter akten skredo de före kistan till graven.

I många hem brukade man hänga upp s.k. begravningstavlor. De^u voro vanligen målade i svart och vitt av vattenfärg på papper. Omgiven av en girland av blommor och löv och överst försedd med ett kors. En sådan tavla finns i Brännhult och har följande inskrift:

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Lena Persdotter, död i kopporna 1872 med sonen Bengt.

Jag vet väl icke när jag dör, men döden står mig alltid för.

Hur hastigt än en kruka bräckt, en veke släckt,

Min Gud håll alltis sinnet väckt.

Jag vet ej heller hur jag dör, Ty döden många krokar gör.

En dör helt svårt, en annan lätt. Gud välj du sätt.

När jag dör saligt, dör jag rätt.

Min Gud jag vet ej var jag dör och av vilken mull min kropp beströi

Dock din basun väl höres in i graven min.

Ty hela jorden är ju din.

En annan tavla i Brännhult har följande inskriftion:

Åt minnet av den lille saloge arfvingen Joseph Hagelquist i Brännhult, född den 22 mars 1851, döpt den 28 mars, död den 21 maj samma år.

Hulda moder, gode Far, I gråten därför att från Eder jag är skild
Men den korta, flydda levnadsstråten, är utaf förgängelsen en bild.

Uti Himlen, där förutan ända, glädjen gives i oändligt mått.

Måtten I med mig få salogt lända, då vi ock varandra återfått.

Mos. 37:3

Såsom avskedshälsning ifrån lille Josephs Gudsader P. Nyman

Urshult den 29 maj 1851.

Gravvårdar av sten började först på 1880-talet. Förut fanns det träkors och kors av järn i stor myckenhet. Men nu blev det

en tävlan i stora och höga stenar, tills kyrkorådet fick sätta förbud för höga stenar, eller stenar över en viss höjd. På kyrkogården var inge ordning beträffande gångar eller begravningsplatser. Envar ordnade själv en lämplig plats, där liket kunde begravas.

På senare tid har den seden tillkommit att sätta ljus på gravarna. Sålunda har på vissa gravar ställts små julgranar vid ju, högtiden med tända ljus. Även vanliga ljus har satts i lykter på gravarna. Denna sed har observerats sedah 1942.

De s.k. personalierna vid jordfästningarna ha sedan länge tillbaka upphört, likaså de stora kalasen med deras rangskillnad. Nu förekommer endast griftetal, vilket hålles vid alla jordfästningar och någon skillnad på bättre och sämre lik finnes inte. De större eller mindre bjudningar, som alltid äger rum i samband med begravningen avhålles oftast på något av pensionatem eller hotellen, där allt går stilla och värdigt till. Jordfästningarna numera äger oftast rum före högmässan, men också på vardagarna, beroende på särskilda omständigheter. Begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning, vartill möjligheter öppnades genom lagändring 1926 har ännu icke ägt rum här (1954).

All ringning, gravöppning m.m. ombestyres av kyrkans egen personal och är numera avgiftsfritt. Från och med 1954 äger envar inom församlingen bosatt och kyrkoskriven person fri gravplats för sig och sin familj.